

Poljoprivredna politika u EU nakon pet godina članstva: iskustvo Poljske

Ornella MIKUŠ¹, Jakub PIECUCH², Dora HALADIN³

¹Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Svetošimunska cesta 25, 10000 Zagreb, Hrvatska, (e-mail: omikus@agr.hr)

²University of Agriculture in Krakow, Al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków, Poland

³Hrvoja Macanovića 45, 10000 Zagreb, Hrvatska

Sažetak

Cilj rada bio je prikazati iskustvo poljske poljoprivredne politike, radi lakšeg uočavanja smjera kretanja hrvatske poljoprivrede i ruralnog razvoja nakon ulaska u EU. Analizom sekundarnih izvora i deskriptivnom analizom utvrđeno je da Poljska bilježi pozitivne gospodarske rezultate sustavnim provođenjem reformi. Poljoprivreda je jedan od sektora koji se najviše okoristio članstvom u EU u smislu povećanih potpora, a time i dohodaka uz podizanje kvalitete života u ruralnim područjima. Hrvatska kroz iskustvo Poljske može naučiti o korištenju EU fondova i predvidjeti tijek pregovora, te zauzeti odgovarajuće stajalište, uz prethodno poznavanje raspoloživosti resursa i proizvodnih prioriteta.

Ključne riječi: EU, Hrvatska, poljsko iskustvo, poljoprivredna politika

Agricultural Policy in EU after five years of membership: experience of Poland

Abstract

The aim of this paper was to represent experience of Poland, for easier direction spotting of agricultural policy and rural development after EU entrance. Using analyses of secondary sources and descriptive analyse it is assessed that Poland shows positive economic results due to systematically implemented reforms. Agriculture is one of the sectors which benefited the most from EU membership in sense of increased subventions and agricultural incomes, as well as rural areas in sense of life quality improvements. Through experience of Poland Croatia can learn about using EU funds, predict the course of negotiations and take adequate position after defining the availability of resources and priorities of production.

Key words: Agricultural policy, Experience of Poland, EU, Croatia

Uvod

Približavanjem Hrvatske članstvu u Europskoj uniji, u području poljoprivrednog sektora sve je više novina, promjena, ali i nepoznanica koje kod poljoprivrednika najčešće izazivaju bojazan. Prema analizama javnog mišljenja (Kucia, 1999) u sličnoj situaciji su se nalazile i zemlje kandidatkinje u razdoblju 1990.-2004. godine, tj. stanje u poljoprivredi i nužne promjene u gospodarstvu izazivale su reakcije poljoprivrednika kao što je to slučaj danas u Hrvatskoj (protivljenje promjenama u sustavu poticaja, subjektivna predviđanja uništenja "malih" OPG-a, kupovanja domaćeg zemljišta od stranih državljana i sl.).

S obzirom da je od proširenja EU s 10 novih zemalja 2004. godine, prošlo šest punih godina, u literaturi se već mogu pronaći analize petogodišnjih iskustava novih zemalja članica. Među novim članicama osobito se

ističe Poljska kao primjer zemlje koja se iz strogo zatvorenog i kontroliranog gospodarskog sustava uspjela preobraziti u članicu, koja je izvukla koristi od članstva u EU, osobito iskorištenjem dostupnih EU fondova. Isto tako, pozitivna vanjskotrgovinska bilanca poljoprivredno-prehrambenim proizvodima upućuje na prilagodbu Poljske uvjetima otvorenog tržišta, a općeniti ekonomski rast (stopa rasta) pokazuje da je barem zasad izbjegla recesiju od koje pati većina europskih zemalja.

Stoga je cilj ovog rada prikazati iskustvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Poljske, kao zemlje članice koja je povijesno i gospodarski slična Hrvatskoj, a iz čijeg se iskustva može lakše predvidjeti u kojem će smjeru krenuti razvoj hrvatske poljoprivrede i ruralnih područja nakon ulaska u EU.

Također, u radu će se ustanoviti tijek procesa pristupanja Poljske Europskoj uniji, proučiti kakve su se sve reforme morale provesti u poljskoj poljoprivredi i ruralnim područjima i zaključiti s promjenama koje su se dogodile nakon njezina ulaska.

Materijal i metode

Osnovne metode korištene u ovom radu su analiza sadržaja sekundarnih izvora, odnosno dostupne literature i dokumenata o poljskoj poljoprivredi, prije i nakon ulaska u EU, te deskriptivna analiza statističkih podataka.

Najvažniji izvori podataka su statističke baze EUROSTAT i izvješća Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja Poljske (MINROL) te rezultati analize podataka i pripadajuća izvješća o poljoprivredi i poljoprivrednoj politici na projektu EU - FP7: *Enlargement Network for Agripolicy Analysis (AgriPolicy)*. Cilj projekta je bio uspostava mreže stručnjaka u analizama poljoprivrednih politika i ruralnog razvoja u 12 novih zemalja članica i 8 zemalja kandidata i potencijalnih kandidata.

Iako naslov rada upućuje na poljoprivrednu politiku, potrebno je istaknuti da se radi o proširenoj poljoprivrednoj politici koja uključuje i mjere za ruralna područja sukladno praksi u EU, gdje Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) nije proširila naziv, ali uključuje niz okolišnih i mjera za ruralni razvoj.

Zaključci za Hrvatsku dodatno su upotpunjeni rezultatima obrade anketa u sklopu projekta *National Rural Development* koji Zavod za ekonomiku poljoprivrede i agrarnu sociologiju (ZEPAS) radi u suradnji s *United Nations Development Programme (UNDP)*. Cilj anketnog istraživanja bio je ustanoviti stvarno stanje među akterima u ruralnom prostoru, uočiti kako doživljavaju i ocjenjuju uspješnost dosadašnjih politika spram poljoprivrede i sela, koliko su spremni i s kakvim nadanjima dočekuju vjerojatni ulazak Hrvatske u Europsku uniju.

Makroekonomska obilježja Poljske

Nakon pada komunističkog sustava Poljska je počela primjenjivati pretvorbeni program 1989. godine, tzv. "šok terapiju", što je značilo naglo napuštanje strogo kontroliranog gospodarskog sustava, u kojem država kontrolira cijene i tečaj, i prelazak na tržišnu ekonomiju koju karakterizira liberalizacija tržišta i privatizacija državnih dobara. Poljska ekonomija doživljava snažnu recesiju i hiperinflaciju 1990. (negativna stopa rasta od -9,68%, inflacija od 249%) i 1991. godine (negativna stopa rasta od -7,02%, inflacija od 60,4%). U 1992. godini počinje oporavak gospodarstva i BDP postiže godišnji porast od 5,3% u razdoblju 1993.-1995. godine (EC DG-AGRI, 2002).

Najveća stopa rasta zabilježena je 1995. godine (7,1%) nakon čega se smanjuje na niskih 1,2% u 2001. godini zbog financijskih kriza u zemljama važnim trgovačkim partnerima (Češka, Rusija, Njemačka), smanjenja stranih investicija i nedovršene privatizacije, osobito u sektoru teške industrije (Blazica, 2003). U 2002. godini poljska vlada donosi čitav niz mjera za ponovni oporavak gospodarstva čemu pridonose i pretpristupni fondovi EU, što rezultira ponovnim rastom u 2004. godini (Tablica 1).

Dobra makroekonomska anti-inflatorna politika, provedena osobito tri godine prije ulaska u EU, rezultirala je snažnim ekonomskim rastom i oslabljenim inflatornim pritiscima u prvim godinama članstva. Najznačajniji ekonomski rast, zabilježen je 2006. (6,2%) i 2007. godine (6,8%), dok je u 2006. ujedno zabilježena i najniža stopa inflacije nakon ulaska (1,3%). Također, ubrzani rast izvoza i povećanje u domaćoj potrošnji ojačalo je državnu platnu bilancu čime je porasla vrijednost nacionalne valute (*Zloty*). Vrlo visoka stopa nezaposlenosti, koja je tri godine prije članstva bila između 18 i 20%, smanjila se u 2008. na 7,1%, što se može objasniti i otvaranjem granica tj. potpuna liberalizacija tržišta rada unutar EU. Osim toga, novčane pošiljke

poljske radne snage (najviše iz Velike Britanije), prema nekim podacima, pridonose s 2,5% ukupnom BNP-u Poljske (MINROL, 2009).

Prije 1989. godine strana poduzeća nisu poslovala u Poljskoj. Ulaskom Poljske u EU 2004. godine vrijednost investicija se u odnosu na prethodnu godinu povećala za oko 250%, dok je prosječno u ostalim zemljama članicama taj postotak puno manji (oko 6%). Valja također istaknuti da je iz toga proizašao pozitivan učinak otvaranja 1.220.000 novih radnih mjesta.

Tablica 1: Odabrani makroekonomski pokazatelji razvoja; 2000.-2009., Poljska

Pokazatelj	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ekonomski rast -%	7,1	5,0	4,5	4,3	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,2	6,8	5,0	1,7
Stopa inflacije -%	14,9	11,8	7,3	10,1	5,3	1,9	0,7	3,6	2,2	1,3	2,6	4,2	4,0
Stopa nezaposlenosti -%	10,2	10,6	15,3	16,1	18,3	20,0	19,7	19,0	17,8	13,9	9,6	7,1	8,2
Strane investicije (mlrd EUR)	...	...	...	...	6.372	4.371	4.067	10.237	8.330	15.741	17.242	9.972	9.863

Izvor: EUROSTAT, Agripolicy i PAIZ, odgovarajuća godišta

Promjene u poljoprivredi i ruralnim područjima

Važnost poljoprivrede u poljskom gospodarstvu, s obzirom na njezin udio u ukupnom BDP-u pada u pretpristupnom razdoblju, tako da 1988. bilježi 13,1%, 1990. 8,0% i 2000. pada na 3,1%). Taj pad je bio rezultat snažnog ekonomskog rasta u zemlji, ali ujedno i niske proizvodnosti na gospodarstvima koja se može uočiti kroz odnos udjela broja zaposlenih u poljoprivredi i doprinosa poljoprivrednog sektora BDP-u (Choupkova, 2003).

Poljska ima od oko 18 mil. ha korištene poljoprivredne površine u pretpristupnom razdoblju do oko 16 mil. ha u godinama članstva, na kojoj prevladavaju oranice. Najveći udio biljne proizvodnje pripada pšenici, raži, uljanoj repici i krumpiru, a u stočarskoj proizvodnji najveći udio zauzima svinjsko meso. Prosječna veličina poljoprivrednog gospodarstva je porasla od 5,66 ha u 1996. godini do 6,27 ha u 2007. godini. Iz Poljske se najviše izvoze mesni proizvodi, voće i povrće. Države koje čine EU-15 su najvažniji trgovinski partner Poljske, s time da Njemačka prednjači s 30-40% izvoza i oko 30% uvoza u razdoblju prije i nakon poljskog ulaska u EU (Agripolicy).

Situacija u poljoprivredi, u razdoblju 1990.-2003. je bila teška s obzirom na prilagodbu tržišnoj ekonomiji. Bile su potrebne temeljite promjene u poljoprivrednoj strukturi i institucijama zbog smanjenja ili stagnacije poljoprivredne proizvodnje, nepovoljnih cjenovnih dispariteta ulaznih resursa i proizvodnje, smanjenih investicija i rastućeg pritiska strane konkurencije (Wilkin, 2007).

Značajne pozitivne promjene u poljoprivredi najviše se uočavaju kroz analizu vanjskotrgovinske bilance poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i dohodaka od poljoprivrede. Tako je od 2003. godine vanjskotrgovinska bilanca pozitivna, a poljoprivredni dohoci su od ulaska uglavnom u porastu u odnosu na 2000. godinu, u najvećem dijelu zahvaljujući porastu subvencija ulaskom u EU (Tablica 2).

Tablica 2: Promjene u poljskoj poljoprivredi (1997.-2009.)

Pokazatelj	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Udio sektora poljoprivrede u BDP-u	4,8	...	...	3,1	3,3	2,7	2,6	4,5	4,1	3,7	3,8	3,9	...
Udio zaposlenih u sektoru poljoprivrede -%	27,4	27,3	27,5	27,8	28,6	16,3	15,3	15,2	16,2	15,8	15,4	13,4	13,4
Korištena poljoprivredna površina (000 ha)	18.457	18.443	18.435	18.413	17.788	16.899	16.169	16.327	15.906	15.657	16.177	...	...
Poljoprivredna vanjsko-trgovinska bilanca (mil EUR)	-353,3	-661,4	-661,9	-567,1	-405,0	-306,9	446,5	835,7	1.654,5	2.076,4	1.970,2	1.500,0	...
Dohodak od poljoprivredne aktivnosti (2000=100)	...	113,7	98,5	100,0	115,0	103,9	96,0	180,8	164,1	181,3	227,7	182,5	...

Izvor: EUROSTAT, Agripolicy i MINROL odgovarajuća godišta

Ruralna područja čine oko 93% Poljske s 14,7 mil. stanovnika 2000. godine čiji se broj povećao na 14,8 mil. u 2008. godini. Loša infrastrukturna opremljenost, niska razina obrazovanosti i općenito visoka stopa siromaštva glavne su karakteristike ruralnih područja početkom devedesetih godina. Iako se situacija u kontekstu kvalitete života poboljšala primjenom brojnih nacionalnih i programa EU, još uvijek ostaje dosta prostora za poboljšanja. Naime, povećanje broja stanovnika u ruralnim područjima proizlazi i iz činjenice da

se doseljava stanovništvo koje izgubi posao u gradu kao i stanovništvo niže razine obrazovanosti, radi lakšeg pronalaska posla. Iako je ekonomska aktivnost i stopa zaposlenosti veća u ruralnim nego u urbanim područjima, podaci ukazuju (MINROL, 2009) da 18,7% stanovništva u ruralnom području živi na rubu egzistencije (nemaju sredstava za osnovnu hranu i žive na vrlo malom prostoru), dok je u gradu taj postotak manji (8,2%).

Promjene u poljoprivrednoj politici

Glavni ciljevi poljoprivredne politike Poljske u razdoblju komunizma, tj. prije reforme bili su maksimiziranje poljoprivredne proizvodnje, dostizanje samodostatnosti i sigurnosti opskrbe domaćom hranom, te dostizanje jednakosti poljoprivrednih i nepoljoprivrednih dohodaka. Kako bi se to postiglo, poljska vlada je upotrijebila instrumente plafoniranja cijena i državnog otkupa.

Od 1990. godine glavni srednjoročni cilj vlade bio je preusmjeren u poboljšanje strukture poljoprivrednih gospodarstava. U tom smislu su bile ukinute razne zabrane povećanja gospodarstava, kupnja i najam zemljišta. U otvorenom konkurentskom tržištu poljski proizvođači su bili primorani tražiti povećanu zaštitu, tako da su uvedene zaštitne cijene za pšenicu, raž i mliječne proizvode, kao i povećane carine za uvoz poljoprivrednih proizvoda. Odmicanjem devedesetih godina potpora poljoprivredi je i dalje rasla s obzirom da se poljski poljoprivrednici i dalje nisu mogli natjecati na otvorenom tržištu s proizvođačima iz EU čija potpora je bila puno veća (Chopkulova, 2003).

Od 1996.-2001. godine tržišno-cjenovna politika se sastoji uglavnom od visokog stupnja intervencije, osobito za sektor žitarica i svinjskog mesa. Istovremeno najveći dio poljoprivrednog proračuna (80%) pripada Poljoprivredno-socijalnom fondu sigurnosti tzv. nezarađeni dohodak (poljoprivredne mirovine, plaće za nezaposlene i sl.), dok s manjim udjelom (20%) sudjeluju tržišne mjere, subvencije za kredite, potpora stabilizaciji tržišta, savjetodavna služba, investicije u ruralna područja itd. U navedenom razdoblju posebno su rasle investicije u ruralna područja (2001/1996=321%).

Tranzicijski proces Poljske je obilježilo korištenje PHARE programa (1990.-1999.), koji je uglavnom poslužio za upoznavanje poljske administracije s EU mehanizmima, olakšavanje provođenja zemljišne reforme, povećavanje dostupnosti kredita za ruralna područja, nadogradnju marketing rješenja, potporu ruralnoj infrastrukturi, edukaciji i kontroli bolesti biljaka, životinja i zdravstvenoj ispravnosti hrane. U okviru PHARE programa izdvojeno je 3,9 mlrd EUR (MINROL, 2007).

Pregovori za ulazak u EU započeli su 1998. godine. Od 2002. godine poljski poljoprivrednici i lokalna uprava su stekli pravo na korištenje sredstava iz pretpripravnog fonda SAPARD. Iskorišteno je 95% namijenjenih sredstava, a prioritet potrošnje je bio poboljšanje ruralne infrastrukture. Prihvaćeno je 24.396 prijava i potrošeno 720 mil. EUR iz EU fonda (Wilkin, 2007).

U prvim godinama članstva, prijašnja bojazan poljoprivrednika od strane konkurencije je postepeno nestajala. Poljska je općenito vrlo učinkovito iskoristila izravna plaćanja iz EU, što je povećalo zadovoljstvo poljoprivrednika i stvorilo pozitivan stav prema EU, koji iz godine u godinu raste. Naime, poljsko članstvo nije uzrokovalo traume u poljoprivredi: mala gospodarstva nisu uklonjena, poljsko tržište nije preplavljeno hranom ostalih zemalja članica, stranci ne kupuju masovno poljoprivredno zemljište i poljski poljoprivrednici se ne osjećaju kao stranci u Uniji (Wilkin, 2007).

Poljska, kao i većina novih zemalja članica primjenjuje pojednostavljenu shemu jednokratnih isplata po gospodarstvu (engl. *Single Area Payment Scheme* - SAPS). Porast poljoprivrednih dohodaka kao što je ranije spomenuto, rezultat je utjecaja povećane razine izravnih plaćanja primljenih u okviru te sheme. Naime, subvencije u poljoprivrednom dohotku su u 2003. iznosile 9,4%, a u 2008. 49,9% (Kowalski i sur., 2009). Ipak, porast cijena inputa smanjuju rast profita na gospodarstvu.

Proizvođači stočnih proizvoda su počeli dobro poslovati odmah u prvim godinama članstva kad su se cijene stočarskih proizvoda povećale, a cijene stočne hrane (inputa) smanjile. Proizvođači žita su imali koristi zbog intervencijskih otkupa žita u vrlo rodnoj 2006. godini, i na taj način spriječili poremećaje na tržištu, tj. pad cijena žita. Proizvođači šećera su u početku primali visoku razinu potpore u okviru tržišnih redova, ali sljedeći reforme u sektoru šećera, potpora i profitabilnost su se smanjile.

Poljski potrošači su poboljšali svoj položaj u EU samim time što se otvaranjem tržišta ponuda proizvoda povećala, kao i kvaliteta i sanitarni standardi, a cijene su smanjene zbog već spominjanog porasta vrijednosti nacionalne valute.

Ipak Poljska se kao i druge nove zemlje članice, žali na činjenicu da poljski poljoprivrednik prima manje subvencija nego poljoprivrednici iz EU-15. Naime, u 2004. Poljaci su za poljoprivredu mogli potrošiti 25% razine potpora EU koje koriste stare zemlje članice, uz postepeno povećanje od 5% do 2006. godine od kad se počinje povećavati za 10% da bi 2013. dostigao razinu potpore koju imaju EU-15. Do tada je dozvoljena nadoplata iz nacionalnog proračuna, tzv. *top-up*. plaćanja.

U usporedbi s 2003. godinom, tj. godinom prije ulaska proračun za poljoprivredu i ruralni razvoj se utrostručio u 2005., a fondovi EU povećali za 9 puta (MINROL, 2006). Udio poljoprivrednog proračuna u nacionalnom je u značajnom porastu, npr. od 185% u 2008. godini u odnosu na 2005.).

Nakon ulaska, u ruralnim područjima se događaju promjene u kontekstu ekonomske aktivnosti koja je sve više orijentirana multifunkcionalnosti. Fondovi iz zajedničkog proračuna EU preko SAPARD-a i Sektorskog operativnog programa "Rekonstrukcija i modernizacija sektora hrane i ruralni razvoj" za razdoblje 2004.-2006. i 2007.-2013. u funkciji su postizanja multifunkcionalnosti, potpore poboljšanju konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora i uvođenja instrumenata za diversifikaciju ekonomske aktivnosti. Svi ti programi imaju zajednički cilj - poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima, razvoj uslužnog sektora i otvaranje alternativnih mogućnosti za zaposlenje, nevezanih uz poljoprivredu (MINROL, 2009).

Budućnost gospodarske i poljoprivredne politike u Poljskoj

Nakon primjene "*Health Check*", u kontekstu budućnosti ZPP-a nakon 2013. godine, poljska zadržava stajalište o potrebi razdvajanja postavljenih uvjeta za stare i nove zemlje članice u poljoprivredno-prehrambenom sektoru i razvoju ruralnih područja. Prema tome, instrumenti tržišne intervencije bi trebali ostati kao mogućnost prevladavanja kriznih godina za srednje velika gospodarstva, a izravna plaćanja postati jedan od najvažnijih instrumenata ZPP-a, odgovoran za potporu i stabilnost poljoprivrednih dohodaka i nadomjestak za troškove povezane s primjenom visokih standarda kvalitete i načina proizvodnje, okolišnih standarda i očuvanja poljoprivredne proizvodnje u područjima s ograničenim uvjetima gospodarenja.

Također se smatra da politika ruralnog razvoja treba imati vodeću ulogu u procesu stimuliranja strukturnih promjena i suprotstavljanju negativnim klimatskim promjenama, racionalizaciji upravljanja vodenim resursima i očuvanju bioraznolikosti, te upotrebi obnovljivih izvora energije (Kowalski i sur., 2009).

U programskom paketu 2007.-2013. predviđeno je ukupno 17 mlrd EUR za program ruralnog razvoja, 3,2 mlrd EUR godišnje za izravna plaćanja, dok će iz strukturnih i kohezijskih fondova biti izdvojeno ukupno 67 mlrd EUR. Poljska će tako biti korisnica s najviših 19% sredstava iz strukturnih i kohezijskih fondova, unutar zemalja članica, a sredstva će se preusmjeriti za transport (35%), istraživanje i razvoj u kontekstu inovacija (16%), zaštita okoliša i upravljanje rizikom (14%), ljudski kapital (13%) i informacijsko društvo (6%).

Rasprava o gospodarskim učincima petogodišnjeg članstva u EU

Unutar EU-27 Poljska je jedina zemlja članica koja je u godini krize (2009.) imala pozitivnu stopu rasta od 1,7%, što dokazuje da Poljska, osim pozitivnih rezultata koje bilježi u normalnim ekonomskim uvjetima, vodi odgovarajuću gospodarsku politiku i u uvjetima ekonomskog pada svih zemalja u okolici. Aktualna literatura (Pepliński i sur., 2009) i izvješće svjetskog gospodarskog foruma (WEF, 2010) o razlozima takve uspješnosti uglavnom se podudaraju u nekoliko ključnih točaka koje se odnose na uspješne grane gospodarstva.

Naime, činjenica je da je Poljska u komunističko doba do 1990-tih bila zemlja zatvorena za protok roba, usluga i ljudi u kojoj je prevladavalo centralno-plansko gospodarstvo. Postepenim napuštanjem takvog oblika odlučivanja i donošenjem gospodarskih i socijalnih reformi vidljiv je gospodarski rast i smanjenje hiperinflacije. Gospodarske reforme su podrazumijevale, i još uvijek podrazumijevaju, uspostavu stabilnog bankarskog sustava, plivajući devizni tečaj (u skladu s ponudom i potražnjom na deviznom tržištu), ubrzane investicije u infrastrukturu (zbog sportskih događanja 2012). Uzroci gospodarskog rasta su i povećanje domaće potražnje i veličina domaćeg tržišta (Poljska ima 38.116.000 stanovnika prema službenom Popisu iz 2007.).

Povećan interes stranih investitora u Poljskoj od ulaska u EU govori u prilog činjenici da Poljska doista ima stabilnu makroekonomsku okolinu, a podaci iz prve polovice 2010. pokazuju da su se investicije povećale tri puta u odnosu na isto razdoblje 2009. godine (Tablica 1), dakle recesija nije u tom smislu načinila štetu poljskom gospodarstvu.

Članstvom u EU Poljska nije ispunila očekivanja u razvoju turizma. Iako se smatralo da će otvaranjem granica, kao članica Schengenskog prostora od 2007. godine postati zanimljivo turističko odredište, danas

BDP od turizma sudjeluje u ukupnom BDP-u sa samo 2%. Nadalje, što ujedno može biti i uzrok slabijim turističkim rezultatima, Poljska ima lošu cestovnu infrastrukturu i nedovoljnu povezanost svojih krajnjih dijelova.

Iako se penje na ljestvici globalne konkurentnosti (WEF, 2010) Poljska u sljedećim godinama ipak treba obratiti pažnju na učinkovitost javnog sektora, povezivanje gospodarstva i znanosti (inovacije), jačanje klastera i poboljšanje fizičke infrastrukture. Zabrinjavajuća je i fiskalna politika koja u svrhu smanjenja javnog duga od 60% BDP-a, uzrokovanog ambicioznim privatizacijskim programom, ne donosi jasne mjere, tj. odgađa se nužna konsolidacija javnih financija.

Iako se stanje u poljoprivredi poboljšalo ulaskom Poljske u EU zbog povećanja subvencija, može se očekivati da će globalna kriza ipak ugroziti poljoprivredu (Pepliński i sur., 2009). Poljska je neto izvoznica, a kriza u okolnim zemljama može utjecati na smanjenje potražnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (osobito meso, mlijeko gljive, sok od jabuke). Deprecijacija poljske valute može uzrokovati povećanje cijena inputa, a time i smanjiti mogućnost natjecanja na tržištu. Uz to postoji mogućnost smanjenja potražnje za radom i smanjenja plaća, osobito u proizvodnji voća povrća i cvijeća.

Poljski poljoprivrednici još uvijek nisu spremni na potpunu europeizaciju. Istina je da postoji pozitivno stajalište o članstvu u Uniji kad su u pitanju fondovi, ali većina ih se teško prilagođava novim standardima poslovanja i daje prednost tradiciji koja nije uvijek učinkovita u modernom, otvorenom ekonomskom sustavu (USDA, 2009).

Lekcije za Hrvatsku

Primjena europskih modela u Hrvatskoj ne protječe jednostavno u pretpristupnom razdoblju zbog različite razine gospodarskog razvitka u Hrvatskoj u odnosu na razvijene zapadnoeuropske zemlje, zbog posljedica povijesnih okolnosti i različitosti u potrebama koje se nastoje ostvariti jednakim ili sličnim mjerama i instrumentima. Ankete provedene u 2010. godini (ZEPAS, 2010.) potvrđuju pretpostavku da veliki dio poljoprivrednika još uvijek ne razumije nove standarde međunarodne konkurentnosti i subvencija u poljoprivredi.

Osim što se u pretpristupnom razdoblju Hrvatska treba dobro informirati o složenom sustavu ZPP-a, treba računati i s promjenama u ZPP-u s obzirom na nove okolnosti. U tom kontekstu država treba ocijeniti ulogu vlastitog poljoprivrednog sektora u nacionalnom gospodarstvu i jasnije definirati očekivanja od sektora, ocijeniti raspoložive resurse, odabrati prioritete i modele potpore (osobito za područja s težim uvjetima gospodarenja), snažnije uvažavati regionalni pristup, intenzivirati sve raspoložive oblike informiranja i obrazovanja, istovremeno uz nastojanje da se uoče vlastite posebnosti i ocijeni vlastita proizvodnja osobito u odnosu na zemlje, izravne konkurente u EU.

Primjer Poljske može poslužiti da se otkloni sveopća bojazan o gašenju malih gospodarstva usklađivanjem domaće politike sa ZPP-om, i to naglaskom na mjere ZPP-a kojima se nastoji povećati proizvodnja i ekonomski rezultat, promijeniti struktura proizvodnje i uključiti druge aktivnosti u ruralna područja u svrhu promjene izvora dohotka.

Prihvatajući europski model poljoprivrede Hrvatska sve više prepoznaje važnost ravnomjerna razvoja ruralnog prostora. Osnovna karakteristika hrvatskih ruralnih područja je loš pristup stanovništva temeljnoj, fizičkoj i društvenoj infrastrukturi koje nisu dovoljno razvijene i ne zadovoljavaju potrebe seoskog stanovništva. U zaposlenosti ne postoji značajna razlika između ruralnih i urbanih područja i udio nezaposlenih osoba u aktivnom stanovništvu ruralnih i urbanih područja je gotovo podjednak. Međutim, obrazovna struktura je jedan od značajnih pokazatelja zaostajanja sela, tj. postoje značajne razlike u obrazovnoj strukturi seoskog i gradskog stanovništva (Mikuš, 2010.).

Na razini ukupnog gospodarstva Hrvatska ima slične probleme kao i Poljska u razdoblju reformi. Hrvatska se također još uvijek prilagođava na tržišni ekonomiju, no interpretirani makroekonomski rezultati (WEF, 2010) pokazuju da Hrvatska ima jače izražene probleme neučinkovitosti javnog sektora, nezdrave makroekonomske okoline potrebne za pokretanje proizvodnje i da je duboko je ušla u krizu (pad stope rasta BDP-a u 2009. za 5,8%).

U sektoru poljoprivrede tijekom prilagodbe teče sporo, što se može vidjeti iz slabe iskorištenosti pretpristupnih fondova. Valja naglasiti da je Hrvatska, za vrijeme poljskih tranzicijskih i pregovaračkih procesa, bila u Domovinskom ratu, što je ostavilo između ostalog posljedice oštećenja ili gubitka poljoprivrednih resursa, minirana zemljišta i sl. Takvi problemi svakako iziskuju dodatne napore pri rješavanju. Međutim, trebalo bi

iskoristiti prednost kasnijeg ulaska u EU uočavajući postupke koje su u novim zemljama članicama rezultirale pozitivnim ili negativnim pomacima u gospodarstvu i sektoru poljoprivrede.

Pretpristupni programi SAPARD i aktualni IPARD najznačajniji su programi za područje poljoprivrede i ruralnog razvoja. Njihova namjera je prvenstveno edukacija javne uprave i krajnjih korisnika o načinu poslovanja u EU i pružanje pomoći u modernizaciji, osnivanju, rekonstrukciji poljoprivrednih gospodarstva, te podizanje kvalitete života u ruralnim područjima. Hrvatska je zasad iskoristila 50% sredstava iz završenog programa SAPARD, što je u usporedbi s Poljskih 95% manje uspješno. Za IPARD su dosad provedena tri natječaja i odobreno 17 projekata, što je manje nego očekivano, s obzirom na iskustvo stečeno kroz provedu SAPARD programa.

Ključna riječ u pripremama za okolnosti tržišta u EU bit će konkurentnost. Hrvatsku očekuje uređivanje u mnogim područjima - tržištu zemljišta i kapitala, strukturi gospodarstava, standardima kakvoće, obrazovanja. Nadalje, reforme Zajedničke poljoprivredne politike, a time i reforme hrvatske poljoprivredne politike u potpunosti mijenjaju poznate sustave potpore poljoprivrednicima. Analitičari upozoravaju kako Hrvatska treba u potpunosti razumjeti ova kretanja, tako da njezina politika u predpristupnom razdoblju ne umanjuje njezine potencijalne koristi kao zemlje članice (Haynes, 2004).

Zaključci

Početak tranzicijskog procesa Poljske nakon komunističke ere bio je obilježen hiperinflacijom (249%) i negativnom stopom rasta (-9,68%). Bolno i nužno razdoblje privatizacije, koje je rezultiralo visokom stopom nezaposlenosti dugoročno je ipak donijelo pozitivne pomake u gospodarstvu (pozitivna stopa rasta, smanjenje unutarnjih dugovanja, povećanje zaposlenosti i stabilizacija poslovanja privatnog sektora). Ulaskom u EU Poljsko gospodarstvo je dodatno osnaženo fondovima iz EU, stranim investicijama i dodatnim, neprestanim naporima da se planirane reforme provedu.

Poljski poljoprivrednici su bili skupina stanovništva u Poljskoj koja se najviše protivila ulasku Poljske u EU zbog bojazni od nemogućnosti uspješnog poslovanja u uvjetima tržišta EU, koje traži poštivanje visokih standarda kakvoće proizvoda i cjenovnu konkurentnost. Nakon pet godina u Uniji stručnjaci sabiru pozitivna i negativna iskustva. Činjenica je da se vanjskotrgovinska bilanca poljoprivredno-prehrambenih povećala u promatranom razdoblju (1997.-2007.) i to tako da je od negativnih 353,3 mil EUR prešla u pozitivnih 1.970,2 mil EUR. Isto tako povećao se poljoprivredni dohodak zahvaljujući značajno povećanim subvencijama na koje je Poljska stekla pravo kao članica. Uz poljoprivredu, dogodio se pomak i u ruralnom prostoru u smislu povećanja ekonomske aktivnosti i diversifikacije dohodaka te općenito podizanje kvalitete života, zahvaljujući povlačenju sredstava iz pretpristupnih i strukturnih fondova EU.

Ipak, postavlja se pitanje koliko su poljoprivrednici spremni u potpunosti preuzeti "zapadnjački" način života. Naime, zasad se zadovoljstvo članstvom uglavnom objašnjava visokim poticajima, međutim poljoprivrednici ipak daju prednost tradicionalnom obrascima i vrlo sporo usvajaju EU standarde. Također, učinkovitost rada u poljoprivredi je još uvijek niska, a poljski poljoprivredno-prehrambeni proizvodi slabo marketinški popraćeni. Poljska mora uzeti u obzir te probleme u planiranju buduće gospodarske i poljoprivredne politike, s obzirom da se nalazi u okruženju zemalja pogođenih ekonomskom krizom što bi moglo smanjiti potražnju proizvoda.

Prema izvješćima Svjetskog gospodarskog foruma Poljska se penje na ljestvici konkurentnosti, osobito zbog makroekonomske okoline pogodne za nove investicije. Zabrinjavajući je jedino pokazatelj niske učinkovitosti javne uprave, rast javnog duga i nekvalitetna prometna infrastruktura što bi moglo ugroziti gospodarsku stabilnost.

Osim upornosti u provođenju reformi i ažurnosti u korištenju odobrenih sredstava iz fondova EU, Hrvatska kroz iskustvo Poljske ima prilike predvidjeti korake EU u pregovaračkom procesu i sukladno tome unaprijed zauzeti pregovaračku poziciju, osobito u kontekstu vrste i iznosa potpora. Naravno, preduvjet za to je i dobro poznavanje raspoloživosti resursa i proizvodnih prioriteta kako u sektoru poljoprivrede tako i gospodarstvu u cjelini.

Napomena

Rad je sažeta obrada završnog rada Dore Haladin: Poljoprivreda i ruralni razvoj - petogodišnje iskustvo Poljske u EU. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb, 17. rujna 2010. godine. Voditeljica: Ornella Mikuš.

Literatura

- AgriPolicy (2010). Agricultural Statistics. [<http://www.europartnersearch.net/agripolicy/>]
- Blazica, G. (2003). The Economy. In: Central and South Eastern Europe, 2004 (Bell, I., ed.) Europa Publications 2003, London UK
- Chloupkova, Jarka (2003). Polish Agriculture: Organisational Structure and Impacts of Transition. The Royal Veterinary and Agricultural University Food and Resource Economic Institute, Copenhagen
- EU-FP7 (2007-2010). "Enlargement Network for Agripolicy Analysis (AgriPolicy)". Project Leader: EUROQUALITY, Paris, France, FAUZ partner: Sveučilište u Zagrebu Agronomski fakultet.
- EUROSTAT - odgovarajuće baze podataka [epp.eurostat.ec.europa.eu]
- EC DG-AGRI (2002). Agricultural Situation in the Candidate Countries. Country Report on Poland [<http://ec.europa.eu/agriculture/external/enlarge/publi/countryrep/poland.pdf>]
- Haynes, J. (2004). EU CARDS Programme for Croatia: Utjecaj Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) na hrvatsku poljoprivredu. Posljednja reforma Zajedničke poljoprivredne politike. Potpora Odjelu za poljoprivrednu politiku MPŠVG RH, Zagreb.
- Kucia, M. (1999). Public Opinion in Central Europe on EU Accession: The Czech Republic and Poland. Journal of Common Market Studies Vol. 37, No. 1 pp. 143-52 [<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00155/pdf>]
- Mikuš, Ornella (2010). Ocjenjivanje ruralne konkurentnosti kao podloga kreiranja politike ruralnog razvoja. Disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet 28. siječnja
- MINROL (2004-2009). Agriculture and Food Economy in Poland. Izvješća. [<http://www.minrol.gov.pl/eng/content/view/full/18560>]
- PAIZ (2010). Investing in Poland 2011 [http://www.paiz.gov.pl/publications/how_to_do_business_in_poland]
- Pepliński B., Majchrzycki D., Wajszczuk K. (2009). Polskie rolnictwo w okresie kryzysu finansowego, Roczniki Naukowe SERiA, tom XI, zeszyt 2, Wieś Jutra, Warszawa, Warszawa - Poznań- Olsztyn, pp 190-193.
- USDA Foreign Agricultural Service (2009). Polish farmers count benefits and losses after 5 years in the EU. Gain Report, Prepared by: Kawonczyk, Agata and Figurska, Jolanta [http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Polish%20farmers%20count%20benefits%20and%20losses%20after%205%20years%20in%20the%20EU._Warsaw_Poland_5-12-2009.pdf]
- ZEPAS (2010). Rezultati ankete provedene u sklopu projekta s mrežom UNDP u Hrvatskoj. Interni materijal.

sa2011_0002